

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ «НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА»

PECULIARITIES OF FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF TEENAGE PUPILS IN THE CONTEXT OF THE CONCEPT REALIZATION “NEW UKRAINIAN SCHOOL”

У статті визначено особливості формування соціальної активності учнів підліткового віку відповідно до сучасних законодавчих документів. Обґрунтовано актуальність означеної проблеми на державному рівні. У Концепції «Нова українська школа» визначено основні життєві компетентності, серед яких є соціальна та громадянська компетентність. Підкреслено важливість розвитку рис особистості, таких як активність, самостійність, творчість, що сприяють формуванню соціальної активності. Стисло проаналізовано поняття «активність» у словниках та визначено, що активність ми розуміємо як здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності. Аналізуючи праці дослідників, розкрито види особистісної активності за сферами її життєдіяльності (фізичної, інтелектуальної, соціальної, духовної). Оскільки предметом нашого дослідження є соціальна активність, тому визначено, що дана активність забезпечує виокремлення власної індивідуальності кожного школяра, підготовку до вибору свого місця в соціальному середовищі. Встановлено, що формуванню соціальної активності учнів сприяє суб'єкт-суб'єктна взаємодія учасників освітнього процесу, позитивний морально-психологічний клімат у колективі та злагоджена групова діяльність. У результаті опрацювання літератури нами названо особливості формування соціальної активності: проведення українських свят, впровадження занять з риторики, конфліктології, комунікативних тренінгів. Важливим є те, щоб учнів навчити чути та розуміти оточуючих, висловлювати власну думку та конструктивно вести бесіду.

Для формування соціальної активності варто залучати інноваційні технології, зокрема таку, як проектна технологія. Проектна технологія дозволяє залучати до діяльності кожного учня, в якому повинні сформувати готовність до соціальної взаємодії, соціальної поведінки, розвиток творчого підходу до діяльності та самостійність.

Ключові слова: соціальна активність, компетентність, учні підліткового віку, проектна технологія, види активності.

The article defines the peculiarities of formation of social activity of teenage pupils in accordance with modern legislative documents. The urgency of this problem at the state level is substantiated. The New Ukrainian School Concept identifies basic life competencies, including social and civic competences. The importance of development of personality traits such as activity, independence, creativity that contribute to the formation of social activity is emphasized.

It is briefly analyzed the concept of activity in dictionaries and determined that activity is understood as a person's capacity for conscious work and social activity.

Analyzing the works of researchers, the types of personal activity by the spheres of her life activity (physical, intellectual, social, spiritual) are revealed. As the subject of our study is social activity, it is determined that this activity ensures the separation of each pupil's own individuality, preparation for the choice of their place in the social environment.

It is established that the formation of social activity of pupils should be facilitated by subject-subjective interaction of participants of the educational process, positive moral and psychological climate in the team and coordinated group activity. As a result of literature study, we can call the peculiarities of forming social activity: conducting of Ukrainian holidays, introducing of rhetoric classes, conflictology, communication trainings. It is important that pupils learn to hear and understand others, teach teenagers to express their opinions and have a constructive conversation. Innovative technologies, such as project technology, should be involved in shaping social activity. Project technology allows to involve each pupil in the activity, in which they must form readiness for social interaction, social behavior, development of creative approach to activity and independence.

Key words: social activity, competence, teenage pupils, project technology, types of activity.

УДК 37.035-05366:373.5.091.2
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.2-48>

Кудла М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки
та освітнього менеджменту
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нині суспільство висуває до освіти нові вимоги, однією з яких є формування особистостей, що спроможні ухвалювати неординарні рішення й ефективно налагоджувати взаємини, долати конфліктні ситуації. На сучасному етапі розвитку освіти важливими рисами особистості виступають активність, самостійність, творчість та здатність адаптуватися до стрімких змін сьогодення. Одразу постає й інше питання, що полягає в їх формуванні та потребує реалізації нових підходів до процесу навчання.

Наразі докорінні зміни в освіті орієнтують учителів на відмову від авторитарного стилю навчання на користь демократичного, що супроводжується гуманістичним підходом, та застосування методів, які сприяють розвитку творчої особистості з урахуванням її індивідуальних особливостей.

Актуальність означеної проблеми важлива не лише на загальношкільному етапі, коли кожна школа прагне показати високі досягнення у навчанні та вихованні, але й на державному рівні, зокрема в Законі України «Про освіту», Концепції «Нова українська школа».

Випускники нової школи, як зазначається в Концепції, – це освічені українці, всебічно розвинені, відповідальні громадяни і патріоти, здатні до ризику та інновацій [4, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідниками Б. Ананьєвим, І. Бехом, Л. Божович, Б. Братусем, О. Киричуком, О. Коберником, М. Уйсімаєвою та ін., визначено, що соціальний розвиток людини є розвитком її особистості в процесі налагодження різноманітних соціальних відносин. Аналізуючи їхні наукові роботи, вищезазначеними науковцями, зокрема І. Бехом, О. Киричуком та М. Уйсімбаєвою, визначено умови ефективного його формування.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На часі формування особистості зводиться до розвитку ключових компетентностей для життя, серед яких є соціальна та громадянська компетентність. Ця компетентність є важливою для ефективної та конструктивної участі в громадянському житті, в сім'ї, на роботі. Розвиває вміння працювати з іншими на результат, попереджати і розв'язувати конфлікти, досягати компромісів.

Варто зазначити, що ця компетентність указує на важливість формування соціальної активності в учнів підліткового віку. Проте у вищезазначених працях дослідники розкривали лише сутність поняття «соціальна активність», однак не зовсім широко визначали особливості її формування в учнів зазначеного нами віку.

Мета статті – розкрити особливості розвитку соціальної активності учнів підліткового віку закладу загальної середньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасна ситуація нині потребує ініціативних, відповідальних громадян, здатних свідомо приймати обґрунтовані рішення та виявляти активність у розв'язанні соціальних проблем. Саме соціальна активність особистості забезпечує її свідоме, творче ставлення до життя і ґрунтується на соціальній взаємодії з навколишнім соціальним середовищем та передбачає зв'язок із духовним життям суспільства.

Відповідно, сучасне соціальне замовлення вимагає нового підходу до виховання в учнів соціальної активності, що забезпечує формування в них активної соціальної позиції, розуміння їх соціальної значущості, готовності до участі в процесах державотворення, здатності до співпраці та розв'язання конфліктів.

На наше переконання, потрібно розкрити сутність поняття «активність», яке походить від латинського «*activus*» і означає діяльну участь у будь-чому, енергійну діяльність [1, с. 21]. У Сучасному словнику іншомовних слів поняття «активність» означає: «посилена діяльність того, хто діє, діяльний стан» [5, с. 36].

Видатний педагог С. Гончаренко визначає активність особистості як «здатність людини до свідомої трудової і соціальної діяльності, міру цілеспрямованого планомірного перетворення нею навколишнього середовища й самої себе на основі засвоєння багатств матеріальної і духовної культури» [2, с. 21].

З вищесказаного можна виділити найбільшу суттєву ознаку активності, яка проявляється у здатності, готовності і ставленні особистості до діяльності.

Дослідник О. Коберник виділяє чотири види особистісної активності за сферами її життєдіяльності (фізичної, інтелектуальної, соціальної, духовної) [3, с. 98].

Аналізуючи ознаки соціальної активності, нами визначено, що соціальна активність забезпечує виокремлення власної індивідуальності кожного школяра, підготовку до вибору свого місця в соціальному середовищі.

Відомо, що соціальна активність не є вродженою якістю особистості. Вона формується у процесі соціалізації. Необхідно підкреслити, що досить ефективно цей процес відбувається в підлітковому віці, адже дослідники вважають, що саме цей період є активним формуванням її фізичної, інтелектуальної, соціальної та духовної сфери.

Підлітковий вік є періодом значних зрушень у розвитку самосвідомості особистості, спостерігається висока прийнятливості процесів, прагнення до самопізнання.

Зважаючи на даний віковий період, варто проводити українські народні свята, застосовуючи при цьому елементи мовленнєвого етикету українців, впроваджувати курси риторики, факультативи мовної комунікації, конфліктології, комунікативні тренінги.

Не менш важливим є проведення бесід на різні теми, конкурсів, диспутів, фестивалів, літературних вечорів, круглих столів, вільних мікрофонів, дискусій, щоб допомогти дітям чути та розуміти оточуючих, навчити підлітків висловлювати власну думку та конструктивно вести бесіду.

Ми вважаємо, що розвиток згаданих умінь передбачає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу, наявність суб'єкт-суб'єктних взаємин між учасниками освітнього процесу.

Лише за таких умов виховну систему закладу освіти можна розглядати як систему психолого-педагогічну та соціально-педагогічну, оскільки вона здійснює вплив на учнів не лише як педагогічний чинник (через учнів, уроки, підручники тощо), але і як чинник соціальний: шляхом залучення до навколишнього середовища; через відносини, які складаються між дітьми, педагогами, батьками; через психологічний клімат у колективі, що дає змогу об'єднувати дітей і дорослих у межах конкретної установи [3, с. 42].

Ми поділяємо думку М. Уйсімбаєвої [6, с. 264], що для сучасних учнів варто використовувати інтерактивні форми та інноваційні технології.

Надзвичайно цікавими є інтерактивні технології кооперативного навчання (робота в парах, ротаційні (змінні трійки), карусель, діалог, коло ідей, акваріум); інтерактивні технології кооперативно-групового навчання (мікрофон, ажурна пилка, дерево рішень, навчаючи-учусь); технології ситуативного моделювання (спрощене судове слухання, громадське слухання); технології опрацювання дискусійних питань (метод Прес, займи позицію, дебати). Проте вони переважно працюють із теоретичним складником, не беручи до уваги практичну сторону соціальної активності.

Тому, на наш погляд, найоптимальнішою технологією, яка, власне, полягає в розкритті соціальної активності учня, є проектна технологія. Нині особливо актуальною стала проблема набуття учнями творчого самостійного досвіду. Суспільству потрібна інтелектуально й соціально компетентна особистість, здатна самокритично мислити, успішно діяти, застосовувати набуті знання в нестандартних ситуаціях, неординарно розв'язувати проблеми, створювати нове. Ми переконані, що проектна технологія дозволить сформувати в особистості соціальну активність, адже остання, як нами вже було зазначено, також допомагає розвитку критичності, впевненості особистості у власних силах.

Як зазначено в праці М. Уйсімбаєвої [6, с. 261], надзвичайно важливим є процес планування проектної діяльності, метою якого є виховання соціальних якостей особистості, формування комунікативних та організаторських умінь у процесі розроблення проекту. Формування соціальної активності учнів повинне будуватися відповідно до принципів виховання, а саме: принципу цілеспрямованості виховання, принципу зв'язку виховання з життям, принципу єдності свідомості та поведінки у вихованні, принципу виховання в праці та принципу виховання особистості в колективі. За словами дослідниці, проектна діяльність, організована в школі, дозволяє реалізувати суб'єкт-суб'єктну взаємодію учасників освітнього процесу [6, с. 263]. Таким чином, кожен учень визначає, керує процесом разом з іншими учнями, залучається до реалізації всіх етапів проекту. Під час групової роботи в учнів формуються соціальні обов'язки та готовність до соціальної взаємодії, соціальної поведінки, розвиток творчого підходу до діяльності та самостійності.

Оскільки процес виховання в учнів соціальної активності здійснюється переважно традиційними методами та формами, тому нами запропоновано низку інноваційних форм та методів роботи з учнями.

Для ефективного формування соціальної активності варто, на наш погляд, використовувати такі методи та форми роботи, як:

- тематичні бесіди, диспути («Цінності у вашому житті», «Моє життя – мій вибір», «Твори добро!», «Як ви розумієте поняття «свобода» і «відповідальність»», «Успіх у житті – фортуна чи тяжка праця?»);
- тренінги («Майбутнє варто планувати», «Мистецтво спілкуватися»);
- екскурсії, зустрічі («Історія мого міста», «Такий різний світ професій»);
- робота з архівними документами;
- конференції, аукціони, свята, конкурси, акції.

Означене різноманіття заходів дає змогу дійти висновку, що визнання учнів рівноправними суб'єктами соціально спрямованої діяльності у проектній діяльності не тільки забезпечує врахування інтересів та поглядів учнів, а й сприяє вияву ініціативи та творчого підходу до вирішення конкретної соціальної проблеми, самостійності у прийнятті рішень, уміння аргументувати та відстоювати власні погляди, працювати у колективі.

Для кращого розуміння важливості проектної діяльності пропонуємо цілий ряд проектів соціального змісту: «Розвивайся, мово!», «Людські достоїнства та вади», «Пізнавши себе, ти пізнаєш світ», «Розкажи про своє хобі», «Україна в моєму серці» та ін. Один із проектів подаємо для прикладу.

Проект «Дружба – велика сила»

Проект середньої тривалості, колективний.

Мета проекту: розвивати дружні стосунки в колективі, виховувати почуття дружби.

Протягом підготовки до проекту школярі мають об'єднатися в декілька груп.

Перша група – «соціологи» – проведуть анонімне анкетування серед однокласників на предмет дружніх стосунків у класному колективі.

Друга група – «журналісти» – підготують стіннівку на тему: «Де дружно, там і хлібно», в якій будуть подавати висловлювання відомих поетів, письменників про дружбу.

Третя група – «організатори» – доберуть ігри, вправи для проведення виховної години «У лиху годину пізнаєш вірну людину».

Кінцевий результат проекту: виготовлена стіннівка «Де дружно, там і хлібно», сценарій виховної години.

Ми вважаємо, що проектна діяльність дозволяє долучити до роботи всіх учнів, сформувати уміння працювати в колективі, толерантно ставитися до думок опонентів, долати конфліктні ситуації, раціонально розподіляти час, добирати та відтворювати інформацію. Така форма роботи якнайкраще допоможе усвідомити та засвоїти учням соціальні норми та цінності суспільства, формування соціальних якостей особистості.

Висновки. Реформи в освіті вимагають нового підходу до виховання учнів, що забезпечує формування в них активної соціальної позиції, здатності бути комунікабельними, відкритими до співпраці, ініціативними.

Отже, на часі формування соціальної активності учнів, яке необхідне у вихованні соціально важливих якостей особистості, котрі виявляються в соціальній поведінці, що відповідає прийнятним у суспільстві моральним принципам, нормам, правилам з метою входження особистості в життя суспільства та готовності до реальної соціальної діяльності. Тому формування соціальної активності важливе, адже розвиває в учнів необхідні якості, такі як: наполегливість, незалежність, ініціативність, принциповість, самостійність та відповідальність. Названі нами якості є віддзеркаленням основоположних компетентностей, що прописані в Концепції «Нова українська школа».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Бусел. Київ : Перун, 2002. 1440 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 374 с.
3. Коберник О. Психолого-педагогічне проектування виховного процесу в сільській школі : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.07. Київ, 2000. 466 с.
4. Концепція «Нова українська школа» / упоряд. : Л. Гриневич та ін. Київ, 2016. 34 с.
5. Словник іншомовних слів / уклад. : С. Морозов, Л. Шкаралупа. Київ : Наукова думка, 2000. 680 с.
6. Уйсімбаєва М. Методика виховання соціальної активності старшокласників засобами проектної діяльності в позакласній роботі. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць ; Полтавський нац. пед. ун-т імені В.Г. Короленка. Полтава, 2015. № 15. С. 260–265.